

nuntur a Deo errare, eodem Spiritu assistente qui aderat apostolis.

28. Non igitur ita laxè sumendum est jus divinum in hac quaestione, sed ut diffuse probatum est, jus divinum est lex justa lata a Deo per seipsum, hoc est, non per hominis auctoritatem; vel quod ex hujusmodi lege necessario et manifeste deducitur, sive per scripturam sive per fidelem traditionem ad nos perveniat. In qua definitione primae tres particulae, nempe lex justa, lata a Deo, non per humanam auctoritatem, ponuntur ob rationes jam dictas. Additur autem etiam esse jus divinum, quod ex jam dicta lege necessario et manifeste deducitur; quia quod hujusmodi est, eandem vim habet obligandi, quam suum antecedens et principium. Dicitur autem: necessario; quia quod non necessario deducitur, sed vel non deducitur vel probabiliter tantum deducitur, non est a Deo nec jus divinum. Dicitur: manifeste; quia licet quod necessario sed non manifeste deducitur, etiam obscure a jure divino sit, sicut conclusio est a principiis, tamen non proprie dicitur jus divinum, quia quum per tot consequentias et obscure deducatur, non habet vim obligandi communiter, quum paucissimi sint qui ita discurrant. Sicut etiam prima principia juris naturalis et conclusiones illis valde proximae omnes communiter obligant, quia omnibus notae sunt; conclusiones autem quae remote et per multas consequentias deducuntur, non ita; et ideo per contrariam legem vel consuetudinem excusantur, qui hujusmodi remota violant. Inter quas dicunt doctores fuisse pluralitatem uxorum et libellum repudii, de quibus ait Augustinus, quod quando mos erat, peccatum non erat. Id autem dicitur manifeste colligi ex jure divino, quod ex seipso satis intelligitur, ita ut non opus sit novo praecepto vel nova consuetudine, ut capiatur ejus vis et obligatio. Dicitur demum: sive scriptum sit in scriptura, sive constet per fidelem traditionem; quia ad hoc quod aliquid sit jus divinum, nec sufficit quod in scriptura canonica sit, quum multa ibi reperiantur quae non sunt juris divini, ut ex supra dictis constat; neque etiam requiritur ut inveniatur in ipsa scriptura,

quia multorum sacramentorum formae et materiae non sunt in ipsa scriptura, et tamen sunt juris divini, sicut alia quae in scriptura sunt. Ut enim aliquid sit jus divinum, sat est, quod sit a Deo institutum, sive illa institutio nobis constet per scripturam sive alio modo, ut per traditionem vel miraculum vel revelationem. Adeoque ex his patet, quid sit jus divinum.

29. Ex quo etiam facile colligitur, quid sit jus humanum. Nam sumpto laxè jure divino jus humanum vocatur lex politica sive civilis, ut supra ex Augustino et Innocentio IV. et aliis probatum est. Proprie vero sumpto jure divino, jus humanum est lex justa ab homine legislatore procedens immediate, sive civilis sive canonica sit. Quod enim non est lex vel non est lex justa, non meretur nomen juris. Rursus lex justa, quae non immediate ab homine procedit loquendo de immediatione suppositi, sed immediate ab alio, non est jus humanum; sed divinum, si immediate a Deo procedit, vel angelicum, si ab angelo procedit tamquam a legislatore. Habemus igitur jam, quid sit jus divinum et humanum.

30. Ex quo facile explicari potest, quid sit aliquid esse de jure divino, quid etiam esse de jure humano. Si enim de legibus ipsis loquimur, non proprie dicuntur ipsae leges esse de jure divino vel de jure humano; quia potius sunt ipsummet jus divinum vel jus humanum; et improprie dicitur legem esse de lege, et jus de jure. Loquendo autem vel de materia ipsa legibus contenta, vel de hominum potestate, vel de sacramentis et ritibus, proprie quaeritur, an hoc vel illud sit de jure divino vel humano, ut e. g. sacramenta vel caeremoniae vel jejunia vel vota vel civilis vel ecclesiastica potestas sint de jure divino vel humano. Et de quovis horum quaerere, an sit de jure divino, nihil aliud est quam quaerere, an sit institutum lege aliqua, quae proprie sit jus divinum? Quaerere vero an sit de jure humano, est quaerere an sit institutum aliqua lege, quae proprie debeat dici jus humanum. Et ita quaestio de jure divino vel humano non habet locum in ipsis legibus; quia ut nunc diximus, non sunt

de jure, sed jus. Neque habet etiam locum in rebus quae non instituuntur per leges, et ita non quaerimus, an angeli vel coeli vel elementa vel mixta ex eis composita sint juris divini vel humani, quia hujusmodi res non instituuntur legibus, sed vi et potestate Dei vel causarum secundarum. Sed habet locum quaestio illa in rebus quae legibus instituuntur, ut sunt potestates humanae et actiones et ritus et sacramenta. Et haec dicta sint de primo praesupposito.

[Cap. IV. Differentiae juris divini et humani.]

31. Ceterum, ut magis penetremus naturam juris divini et juris etiam humani, prout comprehendit etiam canonicum, libet considerare proprietates et notas utriusque. Quibus consideratis cognoscemus etiam notas juris divini laxi. Nam pro parte qua comprehendit canonicum, conveniunt ei notae juris humani; pro ea vero parte qua strictum jus divinum complectitur, quadrant illi notae juris divini; ita ut opus non sit, de illo specialem tractatum facere.

Prima ergo differentia haec est, quod licet utrumque et lex justa esse debeat et a Deo; hoc tamen interest, quod jus divinum proprie est immediate ab auctoritate divina, jus autem humanum immediate proficiscitur ab auctoritate humana, loquendo de immediatione suppositi, quam differentiam fuse probavimus, quum de definitione juris divini proprie egimus. Libet tamen hic addere etiam aliquid.

Nam Anacletus ait: „apostoli hoc statuerunt jussione Salvatoris, ut majores et difficiliore quaestiones semper ad sedem deferantur apostolicam, super quam Christus universam construxit ecclesiam, dicente ipso ad b. principem apostolorum Petrum: *Tu es, inquit, Petrus, et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam.*“¹ Haec ille. Ex cujus

¹ Pseudo-Isidorus in ep. I. Anacleti (Jaffé ed. II. n. 2). Mansi I. 598, Migne P. Gr. 2, 789. Secundum sensum verba deprompta sunt ex Innoc. I. ep. ad Victricium Rotomagensem cap. III. (Migne P. L. 20, 473, ubi cf. not. a) ubi ait: „Si majores causae in medium fuerint

verbis intelligimus, aliud esse apostolos aliquid praecipere jussione Salvatoris, aliud vero esse Christum per seipsum praecipere. Nam de cathedra dicitur, quod Christus per se illam statuit; de praecepto vero facto per apostolos dicitur, quod id fecerunt jussione Salvatoris; quia Christus jussit illis, ut per se id juberent; et ita, quod per se juberent, auferre etiam per se possunt ex causa. Notavit igitur Anacletus differentiam inter jussionem, quam fecit Christus per se, et illam quam fecit per ministros, licet ipso jubente eam facerent. Jus autem divinum proprie dictum de his est, quae immediate praecipuntur a Deo.

Quod etiam clarius docet Scotus dicens: „Breviter videtur rationabilius tenere secundum membrum, scilicet quod confessio cadat sub praecepto divino positivo; sed tunc oportet videre, an explicite habeatur in evangelio a Christo immediate, quia patet quod non in vetere lege; an ab ipso explicite in aliqua doctrina apostolica; an nec sic nec sic, sed dato a Christo et voce tenus ab apostolis ecclesiae promulgato.“¹ Haec Scotus docte plus quam eleganter docens, quod ad hoc quod aliquid sit juris divini, opus est, ut immediate a Christo sit institutum, sive de illa institutione constet in evangelio expresse, sive constet ex doctrina apostolorum, sive per doctrinam non scriptam in canonicis scripturis, sed per manus traditam. Qualicumque enim horum modorum constet, constare debet non solum quod a Deo est, sed a Deo immediate.

Jus vero humanum sive accipiatur solum pro jure civili, sive pro jure etiam canonico, non est immediate a Deo. Sed civile, ubi justum est, a Deo est per rectores et magistratus politicos juxta id: *Per me reges regnant, et legum conditores justa decernunt* [Prov. VIII, 15]. Jus autem canonicum, quum conveniens est, a Deo est per pastores et praelatos, quos *posuit Spiritus sanctus regere ecclesiam Dei* [Act. XX, 28]. Regnat autem inter alia condendo regulas et canones, per quos fideles regantur in ecclesiastica politia, quorum mandatum Bernardus stabile vocat, dum illud jus explicans ait: „Et quidem stabile dixerim, quod ita est necessarium, ut non cuilibet homi-

devolutae, ad sedem apostolicam, sicut synodus statuit et beata consuetudo exigit, post judicium episcopale referantur.“

¹ Loc. cit. (supra p. 14).